H230 Nobelpristagare 1909 – Selma Lagerlöf[1]

2022-05-09

Sven Erik Mattsson

Inledning

Vad man skall man göra om inte kartan och verkligheten verka stämma över ens? För H230 Nobelpristagare 1909 – Selma Lagerlöf, 55 öre svart finns en kopia av färgkortet som skall dokumentera tryckningen av inlagorna. Det säger att inlagorna till H230 trycktes vid tre olika tillfällen, vilket var ovanligt för ett jubileumsfrimärke.

Färgkort		Observerat				
TS	Antal kn	Antal kn	Kn intervall	Kn typ	rest vid c1	Observerade tusental
1	23 160	23 236	47264–705**	delade	0[1]	47–48, 50, 58–59, 62–63, 66–70
2	15 600	16 072	40446–56518	delade	4[1]	40–42, 45–46, 51–56
3	7 200	6 830	56398–63228	hela	-[2]	56–63
		2 451	59535–61986	delade	?	59, 61

[1] cyls sitter på andra delen av kn. [2] inga kombinationer med cyls

Tabell 1 - En första indelning i tryckserier

I tabell 1 jämförs antal kn enligt färgkort med vad som observerats. Antalet observerade kn brukar vara lite större än tryckta inlagor eftersom vid start eller byte av rulle kan papper matas fram utan att tryckcylindern går, men pappret får ändå kontrollnummer tryckt. Om man endast betraktar de tre första raderna är överensstämmelsen mellan färgkort och observationer bra. En svaghet är att observationer av kn i intervallet 51–57-tusen saknas trots tiotals år av specialsamlande av H230.

Nedersta raden i tabell 1 visar att det finns delade kn vid 59–61-tusen som inte passar inte in i den långa första serien. I den första serien sitter kn med rest 0 i kombination med c 1 och de med rest 3 sitter i kombination med c 2. Det finns äkta par med rest 0 och 3 som inte sitter i kombination med cyls. I den andra serien så sitter kn med rest 4 i kombination med c 1 och de med rest 1 sitter i kombination med c 2. Tyvärr har jag inga par i kombination med cyls vid 59–61-tusen. Det finns par med resterna 0, 2, 3 och 5, men inte med 4 eller 1. Vid delade kn på H230 måste det finnas par med kombination med cyls på första eller andra delen. Inga kombinationer med cyls på första delen är kända, så troligast sitter cyls på andra delen av kn och resten vid c 1 måste vara 1 eller 4 som för den andra serien. Om de skulle tillhöra den andra kontrollnummerserien så blir den alldeles för lång jämfört med vad färgkortet indikerar.

[1] Publicerad i Häftessamlaren 4 (177) dec 2021

Tyvärr finns det inga uppenbara skillnader i delning eller avstånd från bild för de delade kontrollnumren. Kan det finnas andra skillnader? Kan de ha olika omslagsklichéer? Om det finns kännetecken på inlagorna så kan man kontrollera om det är äkta par? Då de två serierna är överlappande är kännetecken på inlagorna användbara för att passa in enkla kn utan cyls i rätt serie.

Nedan görs försök att besvara frågorna, men först kommer en presentation av information från färgkortet.

Färgkort och upplagor

Postverkets frimärkstryckeri för något som de kallar *färgkort* för att notera färgåtgång. På tryckpressen finns ett cylinderräkneverk som räknar antalet varv som tryckcylindern roterat. För en tryckserie, TS, noteras startvärde och slutvärde. Skillnaden mellan ”Till nr” och ”Från nr” ger ”Summa”, som är antalet varv som tryckcylindern roterat. Denna information finns sammanställd i tabell 2.

Tryckserie	Datum	Start	Slut	Summa
TS-1	20-10-69	93 300	112 600	19 300
TS-2	04-11-69	158 500	171 500	13 000
TS-3	09-12-69	304 000	310 000	6 000

Tabell 2 - Datum och antal per tryckserie

Alla inlagorna trycktes i 2:a Goebelspressen med kontrollnummer i antikva vid tre separata tillfällen, alltså tre olika tryckserier (TS). Utgivningsdag var 10 december 1969. Alla inlagor var enligt färgkortet tryckta före utgivning, men häften med inlagor från TS 3 fanns inte då.

Eftersom det finns 2 x 12 (=24) häften per varv så får man antalet häften genom att multiplicera **Summa** med 24.

Tryckserie	Summa	Antal Häften	Antal Kn
TS-1	19 300	463 200	23 160
TS-2	13 000	312 000	15 600
TS-3	6 000	144 000	7 200

Tabell 3 - Framräknat antal kn per tryckserie

Tabell 3 är en sammanställning av antal kontrollnummer per tryckserie. Totalt anger detta ett antal på 45 960 olika kontrollnummer. Detta ger alltså antal häften till 2 x 459 600 = 919 200 (0,92 miljoner) baserat på det som trycktes. Försåld upplaga är enligt Atlas Handbok 0,58 miljoner häften.

Omslag

Kliché		Kännetecken
1		Prick under P i LINGUAP
2		Prick efter NOBELPRISTAGARE 1909
3		Prick ovanför e i ”**e**ndast en skiva…” och prick före ”(Angiv …”
4		Prick ovanför det andra S i SPANSKA
5		Prick ovanför n i ”endast en skiva…”
6		Prick under vänstra benet i N i ENGELSKA
7		Prick under u i Kungsgatan. Punkten kan ibland vara överfluten eller möjligen saknas. Särskilt i 7~4.

Tabell 4 – Kännetecken på ytterklichéerna

Kliché		Kännetecken
1		Streck under fantasiens
2		Prick i överdelen av K i Theodor Kocher
3		Prick efter d i Ferdinand. Prick i g i diktning.
4		Prick ovanför m i ”men” i ”…ärksammats med”.
5		Ingen känd
6		Prick ovanför det andra e i Akademi**e**n, rad 2.
7		Ingen känd

Tabell 5 - Kännetecken innerklichéerna

En uppsättning av omslagsklichéer har hittats. Tabellerna 4–5 ger kännetecken för dessa. Det finns två klichétyper. Alla häften från TS 1–2 har omslag av klichétyp 1~1 och de har gjorts i den 4:e häftesmaskinen och ryggtrycket är RT 8x2 av typ 2. Alla häften från TS 3 har omslag av klichétyp 1~5 och de har gjorts i den 3:e häftesmaskinen och ryggtrycket är RT 6x2.5. Det innebär att RT 6x2.5 förekommer endast i TS 3 och är därmed relativt ovanlig.

Det verkar som att häften från TS-3 har en tryckfärg som är brunaktig snarare än svart, detta syns tydligast på innerklichén sida III.

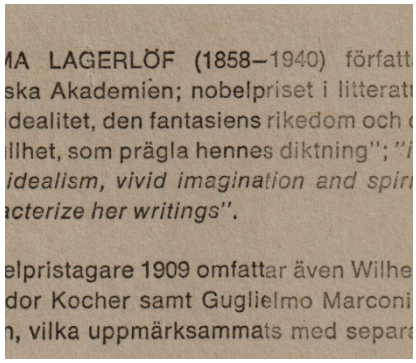

Bild 1 . Jämförelse sida 3 häfte från TS-1 och TS-2 respektive TS-3, den senare till höger

Klichétyp	TS	Klichékombinationer							RT
1~1	1–2	1~1	2~2	3~3	4~4	5~5	6~6	7~7	RT 8x2 av typ 2, e=26–28
1~5	3	1~5	2~6	3~7	4~1	5~2	6~3	7~4	RT 6x2.5, e=31

Tabell 6 – Klichékombinationer och RT

Kännetecken på inlagor

Nedan ges en sammanställning kännetecken på kända inlagor. Förutom c 1 och c 2 finns fem kända inlagor.

Bild 2 - Översikt över kända inlagor

Inlaga	Kännetecken
1	Cyls 1
3	Frimärke nr 5: Krumelur 0,6 mm från högra kanten och 3,6 mm från övre bildram.
4	Frimärke nr 3: Brun prick 1,2 mm nedanför undre ramen. 1,9 mm till vänster om "1969".
6	Frimärke 2: Prick 0,1 mm snett ut från övre vänstra hörnet.
7	Cyls 2
8	Frimärke 6: svag prick 0,8 mm nedanför undre ramen, samt 1,6 mm till höger om "LASSE SÖDERBERG del"
9	Frimärke 3: Brunt streck 0,9 mm ovanför övre ramen och 12,9 mm från vänster bildram.

Tabell 7 - Kännetecken på inlagor

Kn-rester för olika inlagor

När man har ett kn med rest där åtminstone en av inlagorna i ett äkta par kan identifieras så kan den beräknade resten peka ut vilken serie olika häften hör hemma.

TS	Kn		Inlaga											
			12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	**1**
1	47264–705**	00Ø00[1]	1		2		3		4		5		**0**	
2	40446–56518	00Ø00[1]	5		0		1		2		3		**4**	
	59535–61986	00Ø00	5		0		1		2		3		**4**	
3	56398–63228	0Q000	2		2		4		5		5		5	

[1] Delningen 000|00 förekommer, men är ovanlig

Tabell 8 - Kn-rester för olika inlagor i de olika serierna

För de delade paren med kn vid 61-tusen så har de klart samma rest som de i TS 2. Problemet är att om de placeras i TS 2 så blir intervallet av kn för långt. Tabell 1 skulle då ersättas av Tabell 9.

Färgkort		Observerat				
TS	Antal kn	Antal kn	Kn intervall	Kn typ	rest vid c1	Observerade tusental
1	23 160	23 236	47264–705**	delade	0	47–48, 50, 58–59, 62–63, 66–70
2	**15 600**	**21 540**	40446–61986	delade	4	40–42, 45–46, 51–56, 59, 61
3	7 200	6 830	56398–63228	hela	-	56–63

Tabell 9 – Sammanfattning av observerade häften

Sammanfattning

Kännetecken har presenterats på sju inlagor, på alla ytterklichéer och på fem innerklichéer. Det är lätt att särskilja även neutrala häften tillhörande TS 3 med hela kn från de som tillhör TS 1 eller TS 2 med delade kn. Det kan med säkerhet göras vid klichéanalys men även genom att omslagstrycket inte är lika svart. Med dessa två metoder kan alltså alla häften åtskiljas på det sättet. För den intresserade kan detta möjligen vara en lämplig uppdelning av häftet.

Enligt färgkortet skall det finnas tre tryckserier och det finns tre kontrollnummer serier. TS 1 och TS 3 stämmer väldigt väl överens med informationen på färgkortet, tyvärr så stämmer det inte för TS 2, då den är för lång jämfört med vad färgkortet anger. Notera att det finns endast två kn-serier med delade kn. De två serierna har olika rester men det finns inga hopp i dessa rester, trots att hopp i kn i antikva inte är ovanligt. Tyvärr saknas det observationer av alla kn-tusental. Det största hålet finns i TS 1, där kn i intervallet 51–57-tusen inte observerats. Tyvärr kan man inte alltid förvänta sig att hitta alla tusental, då inlagor har kasserats vid avsyning. Exakt hur många tusental till som finns därute är svårt att sia om då försåld upplaga (0,58 miljoner) jämfört med tryckt upplaga skiljer sig markant (0,92 miljoner), vilket skulle kunna innebära att flera tusental inte alls finns. Vidare har en del häften direkt delats för att få frimärken till FDC och till försäljning av enkla par i satser.

För att komma vidare behövs information om fler häften i de tusental som ännu inte har observerats och särskilt från de 57–61-tusen. Hjälp behövs. Rapportera till Sven Erik Mattsson, E-post SvenErik.B.Mattsson@gmail.com